

*A St. Paul-i Baross Gábor Társas
és Betegsegélyző Egylet könyvtárának története,
mint az amerikai—magyar egyleti könyvtárak
egy példája*

KOVÁCS ILONA

AZ EGYLET SZEREPE
A KIVÁNDOROLT KÖZÖSSÉG ÉLETÉBEN

Bevezetés

A századforduló idején kivándorolt magyarság összetételét tekintve első-sorban a képzetlen és nincstelen hazai rétegekből került ki. E kivándorlási hullám indítékai és tényei közismertek¹ tehát nincs szándékunkban azok ismétlése. Idéznünk kell azonban néhány tényt, ha a kivándorlók amerikai beilleszkedését, társadalmi helyzetét, illetve ott kialakult társadalmi és kulturális érintkezési formáit, lehetőségeit szeretnénk számbavenni. A kivándorlók legnagyobb része Amerikában az iparban, bányákban a képzetlen munkaerő-utánpótlás biztosítását jelentette, kisebb részük a földművelő életformát folytatta. Legtöbbjük a hazai viszonyokhoz képest csak annyiban került jobb helyzetbe, amennyiben egy felfelé ívelő ipari társadalom ranglétrájának legalacsonyabb fokával váltotta fel az elmaradott gazdasági viszonyokkal küzdő Magyarországon elfoglalt alacsony pozícióját.² E kiszolgáltatott helyzetben a munkás és iparos réteg jelentős része az idegen kultúra és a profithajszu malomkövei között a betegsegélyző egyletek oltalmában remélt védelmet és biztonságot.

Mindez érvényes arra a kicsiny magyar közösségre is, amely az egyesült államok-beli Minnesotában, St. Paul városában telepedett meg az 1800-as évek utolsó évtizedében. St. Paul helyén a század elején csupán a Kelet és a Nyugat határán az ún. frontiert őrző Fort Snelling-i vár állt. A város története valójában 1839-ben kezdődik. A várból kizárt Edward Phelan ekkor építette első kis faházát a Missisipi fölé emelkedő hajdan indián birtokot képező dombokon, a Longfellow által megénekelte Hiawatha és Minnehaha

1. Puskás Júlia: *Emigration from Hungary to the United States before 1914*. Bp. 1975, Akadémiai Kiadó. 41 p.
Rác István: *A paraszti emigráció és politikai megítélése Magyarországon 1849–1914.*, Bp. 1980, Akadémiai Kiadó. 238 p.
2. Pásztor Árpád: *Amerikai Kanadától Panamáig*. Bp. 1924, Világirodalom Könyvkiadó, Weiler és Társa. 251 p. (*A hat világrész. Utazások és felfedezések* 21.)

földjén. A később St. Paul-lá szerveződött város területén néhány éven belül számos kis település jött létre. A város a Missisipin zajló kereskedelem jelentős kikötőjévé vált. Nevét első templomának névadó szentjéről Szent Pálról kapta. A város 1857-ben már 1700 lakost számlált. Ebben az évtizedben St. Paul a Nyugatra vándorlók fontos állomásává vált, s sokan a préri meghódítása helyett a városi életformát választották és St. Paul-ban telepedtek meg. 1858-ban St. Paul Minnesota állam fővárosa lett. Mellette a Missisipi túlsó partján megszületett St. Paul ikervárosa, a malmairól híres Minneapolis is. Közben a Nyugatra irányuló vasútvonal megépülésével csökkent a Missisipi kereskedelmi jelentősége és megszűnt St. Paul kikötőváros jellege, helyette a vasútra épülő kereskedelmi és ipari központtá alakult, s az 1870–80-as évekre minden vonatkozásban gyors fejlődésnek indult. Erről az átalakuló korszakról tudósít e vidék szülőtte Sinclair Louis *Main Street* c. regényében. A vasút nyújtotta munkalehetőségek és a vasútra épült ipar vonozta ide a század utolsó évtizedében a St. Paul-ba betelepülő maroknyi magyar bevándorló csapatot is. Lakóhelyül a Monarchiából kivándorolt német ajkú lakossággal együtt a város „Frogtown”-nak becézett részében, a Thomas Dale kerületben telepedtek meg. (L. az 1. sz. ábra.) Ez a munkásnegyed közel esett a pályaudvarokon és a közeli ipartelepeken adódó munkalehetőségekhez. Bizonyára a betegsegélyező egyesület névválasztását is ez magyarázza, az egyesület ugyanis a századforduló magyar közlekedésének újjászervezőjéről, Baross Gáborról nevezték el, aki népszerűsége csúcspontján, az egyesület alapításának évében, 1892-ben hunyt el. A területre a nagyobb létszámú magyar bevándorlás valószínűleg a 19. század első évtizedével lényegében lezárult. A statisztikai adatok szerint 1910-ben egész Minnesotában 2286 magyar élt, s 1920-ra ez mindössze 2823-ra emelkedett. A St. Paul-i magyarság csekély voltáról és magára hagyatottságáról 1906-ban Sebők Imre pap tudósít, aki prédikációs körútján 3 napot töltött a St. Paul-i magyarok között. Ekkor közülük többen már több mint 20 éve nem hallottak magyar prédikációt, s a gyermekek könnyebben válaszoltak az angol szóra, mint a magyarra.

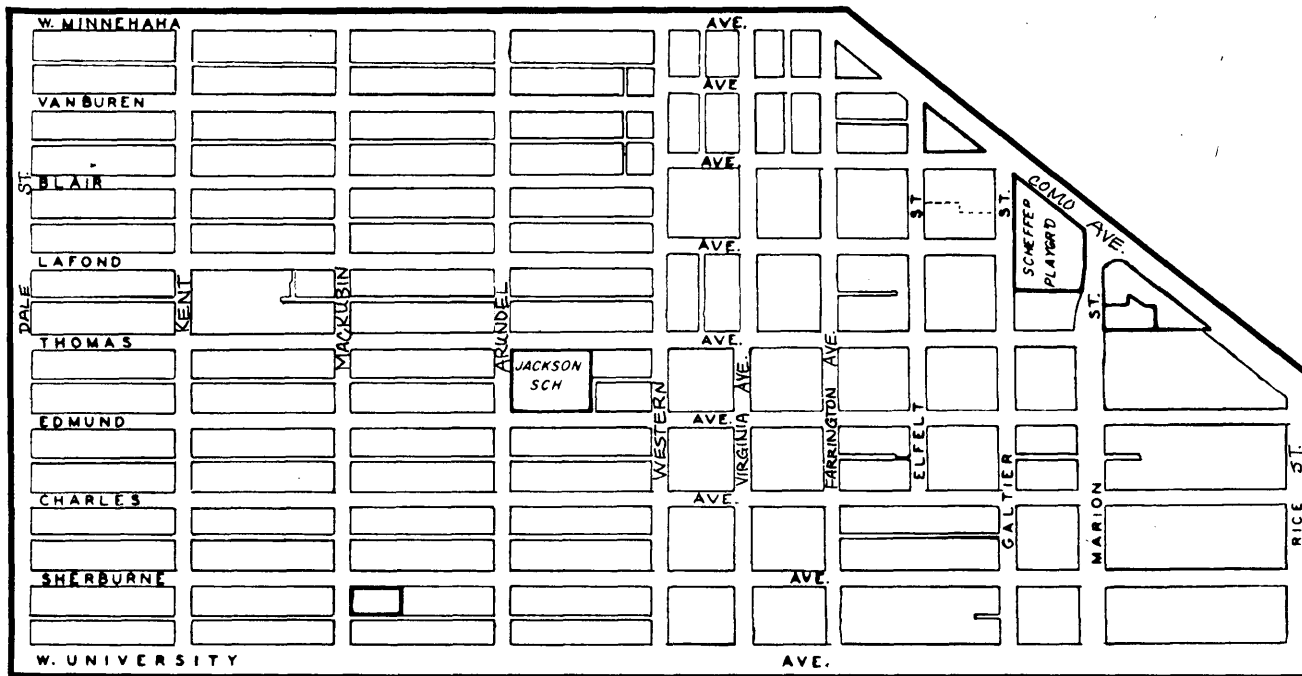
A St. Paul-i magyarság száma még 1940-ben sem érte el az 1000-t. Úgy tűnik, hogy a századfordulón kivándorolt magyarok száma az elkövetkező évtizedekben nem sokkal gyarapodott, s az első generáció által létrehozott egyesület e generáció eltűnésével betöltötte küldetését, s a II. Világháború után megszűnt^{2a}.

A St. Paul-i Betegsegélyező Egyesület fennmaradt irattárának dokumentumai több évtizeden keresztül (1892–1944) vallanak e maroknyi közösség

^{2a} Vö. *Discover Saint Paul. A short history of seven St. Paul neighbourhoods.* Published by the Ramsey County Historical Society. St. Paul, Minn. 1979. 4. p., 18–21. p. — *Rocky roots. Three geology walking tours of downtown St. Paul.* Research and manuscripts: sister Joan Kain. Editor: Virginia B. Kunz. Photography: Joan Larson Kelly. [St. Paul, Minn.] 1978, Ramsey County Historical Society. 2–4. p. — Máthé Elek: *Amerikai magyarok nyomában. Útirajz. Az amerikai magyarság települési térképével.* Bp. 1942, Dante. 247–248. p. — Sebők Imre: *Öt világrészen keresztül.* Bp. 1906, Szent István Társulat. 221–228. p. — Kirchner, Paul—Kaplan, Anne R.: *The Hungarians = They chose Minnesota. A survey of the State's ethnic groups.* Ed. [by] June Drenning Holmquist. St. Paul 1981, Minnesota Historical Society Press. 423–439. p.

1a. ábra. A magyarok lakta „Frogtown” egy utcája a Szt. Ágnes templommal
(Közli: Discover Saint Paul. St. Paul, Minn. 1979.)

1b. ábra. A „Frogtown” térképe (Közli u. a.)

politikai, szociális és kulturális törekvéseiről³, és ritkán szemlélhető közelségbe hozzák a magyar közösségnek a megmaradásért, az anyanyelv megőrzéséért és a beilleszkedésért folytatott küzdelmét.

A könyvtár történeti adatainak felidézését előzze meg tehát az egyesület tevékenységének rövid jellemzése, hiszen nem érdektelen felmérni, milyen közegben folyt a törekvés az egyesületi könyvtár fenntartására.

Az egyesület célja

Az alapszabály szerint az egyesület elsődlegesen szociális programja mellett a kivándoroltak számára a társas élet szervezését, az anyanyelvi kultúra ápolását, az amerikai beilleszkedés elősegítését egyaránt feladatának tekintette:

„Az egyesület célja a tagokat betegség esetén segélyezni, s a halottak eltakarításáról gondoskodni, a St. Paul és vidékén tartózkodó magyarok között társalgás és barátságos összetartás útján a magyar nyelv és hon, valamint az irodalom iránti érdeklődést és szeretetet ápolni, tagjait Amerikai intézményeink tanulmányozásában elősegíteni, a hozzá forduló magyaroknak jó tanács, valamint az ipar és kereskedelem terén való útmutatás által segítségére lenni.”⁴

Az egyesület nagysága

A St. Paul-i magyarság, mint láttuk, igen kis létszámú lehetett s az is több egyesület között oszlott meg. A tagnyilvántartó könyvek alapján az egyesület tagjainak száma 1902-ben 29, a következő öt évben 30-ról közel 60-ra emelkedik. 1913-ra eléri a 113-t, 1913 és 17 között 98, amely 1928-ig időnként lemegy 94, 95-re, de mindig közel jár a 100-hoz, 1928-ban pedig 103. 1933 és 1936 között az éves nyilvántartás megszűnik, a listába vett tagok száma 103.⁵

A családtagokkal együtt természetesen a magyar közösség ennél valamivel nagyobb létszámú lehetett. Emellett szól például az, hogy 1912-ben egy önképzőkori piknikre 500 és 1914-ben egy március 15-i ünnepélyre 200 meghívót készítettek.⁶

3. A dokumentumok az Immigration History Research Center (St. Paul, Minn. 826. Berry Street) tulajdonát képezik és a Hungarian—American c. gyűjteményen belül a Baross Gábor Benefit Society, St. Paul, Minn. c. viselik.
4. *A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egyesület alapszabályai*, New York, N. Y. [1918], Az Amerikai Magyar Népszava Nyomdája. 3. p.
5. Az adatok 1902—1913-ig a St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egyesület pénztári titkári könyve alapján; 1913—17 között egy tagnévsor, 1923—1928 között egy egykorú pénztárkönyv és tagnévsor; 1933—1936 között a St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egyesület nyilvántartási könyve alapján.
6. *A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egyesület jegyzőkönyve* [1904—1916] (221-ik havi gyűlés 1912. júni. 2-án) 143. p. és (242-ik havi gyűlés St. Paul, Minn. 1914 March 1.) 180. p.

A tagság összetétele, műveltségi szintje

Erre vonatkozóan nincsenek adataink, csupán következtetni tudunk arra, hogy elsősorban a kisjövedelmű munkás és iparos réteg igényelte itt is, mint más területeken⁷ a betegsegélyző egyesület életre hívását és biztonságot nyújtó működését. Erre vall az is, hogy az egyesület évtizedeken keresztül minimális összegekkel gazdálkodott, azzal a minimummal, amely a pár centes befizetésekéből kumulálódott.⁸

Ez az összetétel alapvetően meghatározta a tagság műveltségi szintjét, amely az elemi képzettség nivóján mozgott. Maga az egyesület jegyzőkönyve, e tanulmány alapvető forrása, mind stílusát, mind helyesírását tekintve tükrözi a környezetet műveltségi szintjét, s magyar nyelvhasználat fokozatos elangolosodását. (L. a 2. sz. ábra.)

Mindez együttesen meghatározta az egyesület tevékenységének lehetőségeit, jellegét és arányait.

Politikai tájékozottság és irányvonala

Az egyesület fő célja az érdekképviselés és a társas és kulturális érintkezés kereteinek megteremtése volt. A politikai kérdések csak érintőlegesen, s meg lehetőségen ellentmondásos összetételben jelentkeznek tevékenysége során. Tevékenységének azonban rendkívül értékes vonása az, hogy a kivándoroltak között erősen továbbélő nemzetiségi ellentétektől mentes szemléletet képvisel.

A jegyzőkönyv 1916. szeptember 3-i bejegyzése szerint érdekképviselést kiterjeszti az azonos sorsú más nemzetiségűekre is.

„Az egyesület egyenlő mértékben szolgálja úgy a magyar mint az osztrák származású szükségben szenvedő egyének érdekeit, úgy minékünk magyaroknak szintén kötelességünk minél nagyobb számban hozzájárulnunk ezen egyesület gyarapításához.”⁹

A jó kapcsolatok fenntartására a gyakorlatban is törekszik. Az egyesület tevékenységi körébe igyekeznek bekapcsolni a Monarchia-beli németiség köréből bevándoroltakat is. 1916. március 5-én ezt a bejegyzést olvashatjuk:

„Bucher testvér igen helyeselné, hogy ha az egyesület a jövőben minden nevezetesebb mozgalmat a német ajkú magyarsággal is tudatna a helybeli német sajtó útján.”¹⁰

7. Szántó Miklós: *Magyarok a nagyvilágban*. Bp. 1970, Kossuth Kiadó. 67–72. p.
Puskás Júlia: *Magyar szervezetek Amerikában*. = *Történelmi Szemle*, 1970. 4. sz. 529–548. p.
8. Vö. az egyesület *Pénztári Könyvei 1902–1913 és 1923–1928 között*, valamint a már idézett jegyzőkönyvben rendszeresen rögzített elszámolásokat.
9. *A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egyesület jegyzőkönyve [1916–1930]* (272. havi gyűlés 1916. szept. 3-án) 3. p.
10. *A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egyesület jegyzőkönyve [1904–1916]* (266-ik havi gyűlés, 1916. márc. 5.) 232. p.

267. ik. Havi gyűlés Kelt St. Paul. Minn. 1916. Aprilis éim.

Előnk testvér a gyűlést megnyitván, kinevezte beteglátogatónak Aprilis hóra Schneider Heinrich, Simon Hárchy és Bauer Maria testvéreket. A múlt havi jegyző Könyv felolvasatott, elfogadtott és kitűsítetett. Később Ferenc az egyület kabaléjól tövítettett. Demeter Géza és Broder Fabian tagjai díj és halál eset, díj hátrahagyott miatt megintették. Ifjú Mikó György, Kmetty István, Saps János, Román József né és Zernemann József testvérek vendég felvételre avasí bizonnyítványok kiséretében az egyület kabaléjól felvételtek. Mikó János és néje ajánlva lett Lőrinc Ferenc testvér elhal. (a nyaralás magától, felvételtek). A nagy arányú birtokosságunk köröni levele, azon \$ 25.00 dollár adományt, a melyt egy letünk a Sikkóiában szing. lődő hadifoglyok javára kintahanyorott, felolvasatott és tudomásill vkerett. Továbbá felolvasatott Bogdan Lajos Indiana Államban tartózkodó egyt. testvéreink levele, melyben értesít az egyület, hogy Mars 22. éke óta munkaképtelen. A levél tudomásill vátetett is a jegyző testvér utasítva lett Bogdan Lajos testvört értesíteni, hogy betegsége csak akkor lesz figyelembe véve, ha ő azt avasí bizonnyítvány kiséretében egy hivatalos személy mint közzegyző vagy avasí testvéri / aláírásával láttamozva jelenti be. Betegségilyben részesültek: Péter Ferenc 2 hét, Krajnyák György né 4 hét és Lőrinc Ferenc né 2 hét. Birtokági jelentések? A jegyző testvér jelenti, hogy házer 5m. ar. tölgyes javára vanderott szin. tövadás, így annyagilag, mint szokásilag elég jól sikerült. Az összes bevétel \$ 64.60 cent, - az összes tövadás 43.66 cent. Maradványok 25.94 cent. a mely összeg Zombor Györgynek, az ünkeppis pénztárnokának átada lett. Egyedül a jegyző testvér körömet mond mindazoknak, a kik a nemzeti tövadás munkában résztvettek és fáradoztak és különösen Kiemeli Kmetty Mikály testvér díszretre méltó fáradozását, mint a szindarab vanderöjjet és indítványozza, hogy a gyűlés nyavovon jegyzőkönyvileg körömetet így a tevékeny tövadásnak, mint az ünkeppis és díszretre méltó szereplőknek. Az egyület kabaléjól hivatali szedőplőknek pedig levélileg legyen az egyület nevében.

2. ábra. A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegségilyző Egylet jegyzőkönyvének egy oldala

Hasonló együttműködési szándék nyilvánul meg a városban vagy a környéken működő egyéb egyletekkel, pl. az Észak-Nyugati Német és Osztrák Magyar Vöröskereszt Segély Egyesülettel¹¹; a Szent Háromság Egylettel; a Munkásbetegsegélyző Egylettel¹². Ez utóbbi különösen figyelemre méltó, mert úgy tűnik, hogy a 20-as évek végén e társas betegsegélyző egylettel párhuzamosan működött valószínűleg Minneapolisban a munkás betegsegélyző egylet. Egy alkalommal a jegyzőkönyv utal arra, hogy

„Fehér József a munkás betegsegélyző egylet megbízásából New Yorkból itten van és Denisz Lajos Mineapleszből szeretnék a gyűlést végig hallgatni... meglett engedve.”¹³

A kapcsolat az 1927-es december 4-i bejegyzés szerint azonban láthatóan nem mélyült el a nemzetközi és az amerikai magyar munkásmozgalom irányában:

„Levél érkezett New Yorkból. A nemzetközi munkásvédelemtől és egy kis könyv 30 jeggyel, melynek darabja 10 cent, hogy adjuk el a börtönben szenvedő munkások érdekébe. Továbbá levél érkezett az új Előre szerkesztőségéből, amely el let dobva felolvasatlan.”¹⁴

A kivándorolt magyar munkásság azonban a nagy gazdasági válság idején számíthatott az egyesület szolidaritására:

„Levél érkezett az Amerikai Magyar Segélyző Szövetségtől egy gyűjtő ívvel együtt, amelyben felkérük úgy az egyleti tagokat, mint az össz Magyarorságot, hogy rég sztrájkoló és nagy nyomorban szenvedő honfi társainkat tehetségük szerint segélyük. Az egylet az ügyet magáévá tette és az adakozás megindult.”¹⁵

A magyarországi kapcsolataiban az egyesület lojalitásra törekszik. Ferenc Ferdinánd és felesége halálakor a magyar konzul felkérésére az egylet csatlakozik a St. Paul-i katedrálisban 1914. július 6-án tartott gyász „Isten tisztelet”-hez és „az egylet a konzulnál a gyász felett legőszintébb részvétét fejezi ki”.¹⁶

Az I. Világháború alatt pedig az egylet csatlakozik a Magyarország számára indított gyűjtéshez.¹⁷

Ugyanakkor Károlyi Mihály demokratikus programja mint általában az amerikai magyarság körében, a Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet tagsága részéről is megértésre, sőt támogatásra talált 1914-ben:

„Nagy Lajos testvér [a Minneapolis-i Köztársasági Párt elnöke] indítványában eseteli először a jelenleg folyamatban levő Károlyi mozgalmat, amely mozgalomnak fő érdeke az óhazában a jelenlegi kormány terrorizmusa ellen küzdő ellenzéki pártot úgy anyagilag, mint erkölcsileg segélyezni. Ezen célból indítványozza, hogy egy mulatság rendeztessék, amelyben egyletünk neve is szere-

11. Uo. [1904–1916] (248-ik havi gyűlés, 1916. szept.) 190. p.
12. Uo. [1916–1930] (394-ik havi gyűlés, 1927. febr. 6-án) 220. p.
13. Uo. [1916–1930] (395-ik jegyzőkönyv, 1927. márc. hó 26-án) 221. p.
14. Uo. [1916–1930] (404-ik jegyzőkönyv, 1927. dec. 4-én) 234. p.
15. Uo. [1916–1930] (318 [418] jegyzőkönyv, 1929. febr. 3-án) 243. p.
16. Uo. [1904–1916] (246-ik havi gyűlés, 1914. júli. hó 5-én) 187. p.
17. Uo. [1904–1916] (248-ik havi gyűlés, 1914. szept. 6-án) 190–191. p.

pelne és amelynek tiszta jövedelme szintén a Károlyi-alapra fordíthatnák, továbbá kérvényezi, hogy esetleg az egylet is ajánlana fel egy bizonyos összeget saját pénztárából a nemes célra.”¹⁸

Az I. Világháború után viszont Magyarország területi követeléseit az egylet támogatta:

„Gombos György testvér indítványozza, hogy azon nagy mozgalomba mi is részt vennénk, amely az Amerikai Magyarság kezdet Magyarországot elszakított területeinek visszaszerzése céljából. Az indítvány elfogadtatott.”¹⁹

A nemzeti hagyományok ápolása

A nemzeti hagyományok ápolását egyértelműen és következetesen feladatának tekintette az egylet. Március 15-e megünneplése minden év rendszeres eseményévé vált, amikor is ünnepi beszéd hangzott el, amit legtöbbször Nagy Lajos, a Köztársasági Párt elnöke mondott, kultúrműsor és társas összejövetel kísérte az ünnepi megemlékezést. A jegyzőkönyv rendszeresen beszámol az előkészületekről, pl.:

„A márc. 15-iki ünnepélyre a Como Hall kibérlése határozottatott el. Továbbá elhatározottatott ezen alkalomra 200 meghívó nyomtatása.”²⁰

Vagy egy másik helyen hírt ad a lezajlott ünnepély hangulatáról, sikerességéről.²¹

A március 15. mellett egyszer-egyszer szó esik Szent István napjának, vagy az aradi vértanúk emlékének megünnepléséről is.²²

Láthatóan a legerősebb kapocsként az 1848-as emlék élt a kivándoroltak tudatában. A clevelandi Kossuth szobor felállítása idején az Amerika szerte felröppentett támogatást kérő felhívás az egylet vezetősége körében nagy megértésre talált.

„Levél érkezett New Yorkból. A Kossuth Szobor bizottságtól, hogy Hazánk egyik legnagyobb fiának a Magyar Szabadság vezérének Kossuth Lajosnak Szobrot akarnak emelni örök emlékül New Yorkban. Melyben felkérjük, úgy az egyleti tagokat, mint az összes St. Pauli és környéki magyarságot ezen nemes ügy hozzájárulásához és felsegítéséhez, ... gyűjtő ív lett küldve, hogy mind azok, akik hozzájárulnak ezen nemes célhoz a neveik fel legyenek jegyezve és a Magyar Népszava című újságba is hirdetve legyenek.”²³

Amerikanizáció — beilleszkedés

A beilleszkedésre és az új környezettel való jó kapcsolat kiépítésére az egylet korai éveitől kezdve törekedett.

18. Uo. [1904—1916] (246-ik havi gyűlés, 1914. júli. 5-én) 187. p.

19. Uo. [1916—1930] (318 [418] jegyzőkönyv, 1929. febr. 3-án) 263. p.

20. Uo. [1904—1916] (242-ik havi gyűlés, 1914. March 1) 180. p.

21. Uo. [1904—1916] (246-ik havi gyűlés, 1914. júli. 5.) 188. p.

22. Uo. [1904—1916] (210. havi gyűlés, júl. 2.) 124. p. és (249-ik havi gyűlés, 1914. okt. 4-én) 193. p.

23. Uo. [1904—1916] (394-ik jegyzőkönyv, 1927. febr. 6-án) 219—220. p.

1904-ben például alapszabály angol nyelvű kiadását határozták el.²⁴ Majd 1914-ben felvetődött, hogy az egyeslet az amerikai nemzeti ünnepek közül legalább egyet ünnepeljen meg.²⁵ A választás a függetlenség ünnepére, július 4-re esett, s 1914. július 5-én a jegyzőkönyv beszámol az ünnepély lefolyásáról:

„A gyűlés befejezése után július 4-ike lett megünnepelve, amelyen Kmetty Mihály testvér felolvasta az Amerikai Egyesült Államok függetlensége kihirdetésének magyar fordítását. Többek között még az Elnök testvér, Nagy Lajos testvér és Barna honfitárs méltatták a nap jelentőségét. A testvérek kedélyes hangulatban még tovább együtt maradtak és megvitták a nap eseményeit.”²⁶

1919–1920 körül ez a törekvés felerősödött, sőt igyekeznek az amerikai kormányzat amerikanizációs programjának elébe menni, amely az 1900 és 1920 között érkezett 14,5 millió²⁷ új bevándorló beolvasztását, a bevándorlók elszigeteltségének felszámolását kívánta megszüntetni.

1919. március 2-án tartott gyűlésen a március 15-i ünnepség szervezői arról számolnak be, hogy az ünnepélyt szeretnék összekötni egyfajta amerikanizációs programmal.

„... tekintettel arra, hogy széjjel az egész Egyesült Államokban a kormány részéről egy nagy mozgalom indult meg az Amerikai körökben, hogy az itt lakó különböző nemzetiségeket jobban mondva idegeneket megamerikaisítják, természetesen ebbe mi magyarok is bele vagyunk értve. S ebből kiindulva, mivel előbb vagy utóbb mi magyarok is fel lennénk szólítva egy ily nemű mozgalom, vagy gyűlés megtartására, ezen bizottsági gyűlés jónak látta egy ilyen nemű felszólítást elkerülni és önmagunktól egy ilyen gyűlést megtartani. S hogy egy fáradtsággal két munkát elvégezzünk, éppen legjobb alkalomnak láttuk a Már 15-i ünnepély napját az amerikanizésen gyűléssel egybekapcsolni annál is inkább, mivel tudjuk nagyon jól, hogy a márc. 15-ikének emléke a szíve mélyén él minden magyarnak — így egy ilyenmű ünnepélyen minden magyar szívessen megjelenik, tehát így egy ily jól látogatott gyülekezet az amerikanizatio képviselői előtt is elismerésben részesül. A gyűlés e jelentést általános meglepedéssel fogadta és egyes testvérek örömlüknek is kifejezést adtak, hogy a bizottság jó belátása szerint ennyit is elintézett...”²⁸

Az amerikai állampogárság megszerzését az amerikai kormányzat feltételekhez kötötte, ez bizonyos ismeretek megszerzését kívánta meg. Ezért különböző kezdeményezésből a bevándoroltak körében mindenütt esti iskolákat szerveztek.

Az egyeslet is felajánlotta az esti iskola megszervezését elég jelentkező esetén azok számára, akik „polgárosodni akarnak”. A jegyzőkönyv szerint az egyeslet bizonyos agitációt fejtett ki az „Amerikai polgárlevél kivétele érdekében”.²⁹

A kormányzat elvárta a bevándorlók körében működő egyesületektől, valószínűleg kérését ki is fejezte, hogy törekvéseit segítse. Erre vall az az

24. Uo. [1904–1916] (129-ik havi gyűlés, 1904. okt. 2-án) 5. p.

25. Uo. [1904–1916] (244-ik havi gyűlés, 1914. febr. 1-én) 179. p.

26. Uo. [1904–1916] (246-ik havi gyűlés, 1914. júli. 5-én) 188. p.

27. *Alastair Cook's America*. New York, co 1973. Alfred A. Knof. 279. p.

28. Uo. [1916–1930] (302. havi gyűlés, 1919. márc. 2-án) 62. p.

29. Uo. [1916–1930] (303-ik havi gyűlés, 1919. ápr. 6-án) 66. p.

1919. március 2-án kelt bejegyzés, miszerint a Committee on Public Information Magyar Osztálya közvetlen levelezésben állt az egyesületekkel. A Baross Gábor Egylet-hez megérkezett az amerikanizációt propagáló ilyen levél, s a bizottság „10 angol és magyar nyelven nyomtatott kis könyvecskét” is küldött. E könyvecskék a bevándorlók tájékoztatására készültek.

A központ szükség esetén még további példányokat is felajánl. Az egylet ezt meg is ragadja és még további 100 példányt kér.

Az információs központ egyéb tájékoztatást is nyújt, például levélben magyarázatot ad az amerikai jövedelmi adórendszerre.³⁰ E tájékoztatások mind a jobb megértést, a beilleszkedést, az asszimilációt segítették, melynek a maga szerény eszközeivel szócsövéné, propagálójává vált az egylet. 1922. febr. 5-én hírt kapunk egy felolvasásról, amelyen az YMCA titkára Amerika történetéről tartott ismertetést³¹.

A társasélet szervezése, kultúrprogramok

Mint a neve is jelzi, az egylet — „Társas Betegsegélyző Egylet” — segélyező programja mellett a tagok és a helyi magyarság társaséletének szervezését tekintette egyik fő feladatának. „Vigalmi bizottság”-ot hoz létre³², amely bálók, „táncmulatságok”³³, bazárok³⁴, karácsonyi ünnepélyek³⁵ — ezek igen népszerűek voltak —, valamint pikniknek³⁶ szervezését intézi. A bazárok a társasélet különösen gyakori formái voltak, amelyeknek bevételeit rendszerint programszerűen meghatározott közös célokra fordították.

A rendszeres társasélet szervezésének igénye 1914-ben merül fel határozott programként:

— Nagy Lajos indítványozza,

„... mivel a Baross Gábor Egylet magát társas egyletnek is nevezi, tehát rendezzen az egylet legalább havonta 1—2-szer kedélyes társas összejöveteleket is, hogy egyletünk ne csak anyagi segélyt, hanem tehetségéhez képest erkölcsi és szellemi szórakozást is nyújtson tagjainak.”³⁷

A kedélyes összejövetelek célja azonban mint itt is megfogalmazódott, nem csupán az volt, hogy a társasági élet számára keretet teremtsen, hanem bizonyos mértékig feladatként vállalták a tagok kulturális igényeinek ellátását is. Így a társaséletnek ez a formája szervezett kereteket kívánt, s megindult az akció, hogy a már korábban megalakult önképzőkör működéséhez szilárdabb szervezeti és anyagi kereteket biztosítsanak. 1915. április 4-én az egylet havi gyűlésén az önképzőkör számára egy 8 tagú vezetőséget választottak, amelyet később még 9 taggal bővítettek; valamint elhatározták,

30. Uo. [1916—1930] (302-ik havi gyűlés, 1919. márc. 2-án) 61. p.

31. Uo. [1916—1930] (336-ik jegyzőkönyv, 1922. febr. 5-én) 157. p.

32. Uo. [1904—1916] (203-ik havi gyűlés, 1910. december 4-én) 112. p.

33. Uo. [1904—1916] (229-ik havi gyűlés, 1913. febr. 2-án) 157. p.

34. Uo. [1904—1916] (240-ik havi gyűlés, 1914. jan. 4-én) 176. p.

35. Uo. [1904—1916] (240-ik havi gyűlés, 1914. jan. 4-én) 177. p.

36. Uo. [1904—1916] (221-ik havi gyűlés, 1912. júni. 2-án) 143. p.

37. Uo. [1904—1916] (243-ik havi gyűlés, 1914. ápr. 5-én) 181. p.

hogy az önképzőkör javára egy mulatságot rendeznek, hogy ennek tiszta jövedelméből az önképzőkör tevékenységének anyagi alapját megvessék.³⁸ A mulatság jól sikerült és 101 dollárt (\$ 101,37 ct) hozott az önképzőkör számára.³⁹

A kultúrprogramokat az önképzőköri bizottság a tagok öntevékeny kultúrmunkájára alapozta. Az önképzőkör vezetősége megalakulása után kéri a havi gyűlésre összejött tagokat, hogy

„akik valami előadással, vagy szavalattal kívánnak hozzájárulni a kedélyes este műsorának kibővítéséhez, szíveskedjenek azt ... bejelenteni.”⁴⁰

1916-ban pedig „műkedvelői kar” alakult az önképzőkör keretében, amely a St. Ágnes templom termében Szigligeti Ede *Csikós* c. 3 felvonásos darabját adta elő⁴¹.

A *színelőadás* többször szerepelt a kultúrprogramban, s egy alkalommal a New York-i magyar társulat ajánlatát tárgyalja az egylet ülése. A New York-i társulat nemcsak az előadást, hanem a szervezést is biztosítja: termet bérel és meghívókat nyomtat⁴².

Kísérlet a Magyar Ház alapítására

Az egyleti élet társadalmi kulturális eseményeinek megtartására állandó hajlék kellett. Legalábbis a kivándorlók legtöbb közösségének vágyává és törekvésévé vált ez.

A Baross Gábor Egylet vezetősége és tagsága is majdnem két évtizeden keresztül kísérletezett a Magyar Ház vagy ahogy egy más alkalommal nevezték, a St. Paul-i Magyar Otthon megteremtésével.

Először 1911-ben találjuk nyomát egy bizottság megalakításának. A bizottság feladatává tették a végrehajtás programjának kidolgozását⁴³.

Az ügy elég lassan haladhatott előre, mert négy év múlva, 1915 decemberében ismét újjá alakul a bizottság most már elég körvonalazott és tudatos programmal:

„... Kmetty Mihály testvér indítványozta, hogy hozzon az egyleti gyűlés egy határozatot, amely szerint a Baross Gábor Egylet egy alapot teremt, amely alap ha eléri az \$ 50 000 összeget, abból egy ház telek lesz vásárolva, amely telken egy ház építtessék azon célból, hogy a St. Pauli magyarságnak egy saját otthona legyen, a hol gyűléseit, mulatságait és összejöveleiteit tarthassa. Továbbá egy ház bizottság választassék, amely bizottság egy alkalmas tervet dolgozna ki ezen szép és nemes cél kiviteléhez. Az indítvány szavazás alá bocsájtatott és elfogadott. A bizottság a következő képen alakult meg. Sontra János [az egyesület

38. Uo. [1904–1916] (255-ik havi gyűlés, 1915. ápr. 4-én) és Uo. [1904–1916] (259-ik havi gyűlés, 1915. aug. 1-én) 215. p.

39. Uo. [1904–1916] (258-ik havi gyűlés, 1915. júli. hó 4-én) 212. p.

40. Uo. [1904–1916] (261-ik havi gyűlés, 1915. okt. 3-án) 218. p.

41. Uo. [1904–1916] (265-ik havi gyűlés, 1916. febr. 6-án) 230. p.

42. Uo. [1916–1930] (372-ik jegyzőkönyv, 1925. márc. 4-én) 188. p.

43. Uo. [1904–1916] (208-ik havi gyűlés, 1911. máj. 7-én) 120. p.

alapítója], Kmetty Mihály, Berberich Péter, Petró János, Kálmán Bálint, Mikó György, Nagy Lajos, Horváth Kálmán, Petró István, Brucker Sándor, Gombos György testvérek.”⁴⁴

A szükséges összeg megszerzésére sok formában megindult a gyűjtés, minde-
nekelőtt a tagság ülésenkénti adakozásával⁴⁵, több alkalommal multság
rendezésével⁴⁶, később 300 gyűjtő körlevél szétküldésével⁴⁷; egy alkalommal
Berberich Péter nagylelkű adománya révén tombolát⁴⁸ szerveztek, amely
\$ 119,50 hozott.

1916-ban már 300 dollár állt rendelkezésre, de ez az összeg kevésnek
bizonyult; a terv realizálása újra és újra eltolódik. 1918-ban az amerikai
kormány az I. Világháború okozta kiadások csökkentésére háborús takarék
bélyeget bocsát ki, s az egylet is a washingtoni Treasury Department-től
megkapja a felszólítást „War Saving Stamps”-ek vásárlására. Az 1918.
július 7-i egyleti gyűlésen elhangzik a javaslat, hogy az ígért 4%-os kamat
érdekében fordítsák a szépen növekvő „magyar ház alapot” ilyen bélyegek
vásárlására⁴⁹. Az ügyet elodázzák. Majd 1920-ban felmerül, hogy fordítsák
a magyarországi szegények megsegítésére,⁵⁰ végül 1922-ben javasolják, hogy
csatolják az összeget az egylet pénzalapjához⁵¹.

1923-ban életrevaló ötletként javasolják, fogjon össze az egylet a város-
ban működő Szent Háromság Egylettel, akik templomot szeretnének vá-
sárolni, s vegyék meg együtt a közös célra a Szt. András templomot⁵².

1927-ben az Osztrák–Magyar Egyesület is szeretne csatlakozni⁵³, ezt
azonban elhárítják, s ezzel véget ér a híradás a Magyar Ház ügyében. Való-
színűleg a nagy gazdasági válság okozta összeomlásban ez az erőfeszítés
végleg elenyészett.

A KÖNYVTÁR TÖRTÉNETE ÉS MŰKÖDÉSE

Vegyük szemügyre tehát, hogy egy ilyen létszámú, ilyen politikai és társa-
dalmi meghatározottságú és a vázolt kulturális lehetőségekkel rendelkező
egyesület tevékenységében és kultúrprogramjában milyen helyet foglalt el
a könyvtár és milyen művelődési lehetőséget nyújtott az egyleti tagok szá-
mára!

44. Uo. [1904–1916] (261-ik havi gyűlés, 1915. okt. 3-án) 218. p.

45. Uo. [1904–1916] (265-ik havi gyűlés, 1916. febr. 6-án) 229. p.

46. Uo. [1916–1930] (273-ik havi gyűlés, 1916. okt. 1-én) 3. p. és (276-ik havi gyűlés, dec.
hó 31-én) 10. p.

47. Uo. [1904–1916] (269-ik havi gyűlés, 1916. júni. 4-én) 239. p. és uo. [1916–1930]
(Rendkívüli gyűlés, jan. 14-én) 11. p.

48. Uo. [1916–1930] (292-ik havi gyűlés, 1918. máj. 5.) 40. p.

49. Uo. [1916–1930] (294-ik havi gyűlés, 1918. júli. 7-én) 46. p.

50. Uo. [1916–1930] (313. havi gyűlés, 1920. febr. 1.) 86. p.

51. Uo. [1916–1930] (340-ik jegyzőkönyv, 1922. júni. 4-én) 127. p.

52. Uo. [1916–1930] (349-ik jegyzőkönyv, 1923. márc. 4-én) 148. p.

53. Uo. [1916–1930] (394-ik jegyzőkönyv, 1927. febr. 6-án) 220. p.

A könyvtár ügye az egyleti ügyek sorában

Az, hogy a könyvtár lényeges tényező, az egylet céljainak megvalósításában fontos eszköz, az egyleti tagok számára nyilvánvaló volt. Természetesen ezt a szerepet nem értékelték többre, mint amekkorát egy ilyen, viszonylag szerény társadalmi és kulturális szerepet betöltő egyesület könyvtára vállalhat, de mint kulturális potenciált, megbecsülték, sőt jelentősége a hazai közegekből kiszakított környezetben sajátos jelleget kapott és felerősödött. — Nem egyszerűen a szórakozás és kulturálódás forrása volt, hanem az anyanyelvi kultúra letéteményese. Bár ez tudatos programként nem fogalmazódott meg, valószínűleg ez fejeződött ki abban a tényben, hogy már az alapítás idején létrehozták a könyvtárat, s a könyvtáros feladatai és a könyvhasználat feltételei az alapszabályban külön paragrafust (7. §) kaptak. A jegyzőkönyvi hivatkozásokból kiderül, hogy az alapszabály eredeti kiadásán kívül valószínűleg létezett egy 1904-es angol nyelvű⁵⁴, egy 1912-es, a clevelandi *Szabadság* kiadásában megjelent⁵⁵ és egy 1918-as, a *Népszava*⁵⁶ által közreadott kiadás. A fennmaradt alapszabály 1 példánya, amelyet az Immigration History Research Center (St. Paul, Minn.) könyvtára őriz, nem közöl dátumot, de a *Népszava* New York-i nyomdája készítette. Tehát feltételezhető, hogy ez az 1918-as kiadás, amely viszont úgy tűnik, az alapszabály változatlan kiadása. Az egyleti étellel kapcsolatos minden kérdést részletesen tárgyaló jegyzőkönyv ugyanis egyetlen alkalommal sem foglalkozik ezzel a lényeges, az alapszabály módosításával kapcsolatos vitával. Így feltételezzük, hogy ezt a 7. paragrafust már az eredeti kiadás is tartalmazta. Ez a paragrafus a könyvtárról és a könyvtáros feladatairól a következőket mondja:

„A könyvtárnak kötelessége a könyvtárt és reabízott dolgokat rendben tartani, amelyekért felelős. Továbbá kötelessége havonként egyszer a tagoknak alkalmat nyújtani a könyvek kivételére és behozására, felelős a begyűlt díjakért, mely pénz a könyvtár gyarapítására fordítandó. A könyvek használati díja minden könyv után havonta 5 cent. A könyvtárnok tartsa kötelességének minden havi gyűlésen bejelenteni mindazon tagok nevét akik a könyvtár könyveit már egy hónapon túl maguknál tartották.”⁵⁷

A könyvtár keletkezése és fejlesztése

Bár mint láttuk nem bizonyítható, az adatokból úgy tűnik, hogy az egylet az alapítástól kezdve tartott fenn könyvtárat.

Az egyletet az alapszabály szerint 1892 augusztusában alapították. 1904 előtti jegyzőkönyvek nem ismertek. A könyvtárra vonatkozó első hiteles bejegyzés 1904. augusztus 7-ről származik, a könyvtár és a zászló biztosítására 4 dollár 50 centet adott ki az egylet⁵⁸.

54. Uo. [1904—1916] (129-ik havi gyűlés, 1904. okt. 2-án) 5. p.

55. Uo. [1904—1916] (217-ik havi gyűlés, 1912. febr. 4-én) 138. p.

56. Uo. [1916—1918] (291-ik havi gyűlés, 1918. ápr. 7-én) 38. p.

57. *A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegs. Egylet alapszabályai* i. m. 10. l.

58. *A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegségélyező Egylet jegyzőkönyve* [1904—1916] (127. havi gyűlés, 1904. aug. 7.) 3. p.

Ebből az időből a gyűjtemény nagyságáról és használatáról nincsenek hiteles adataink. A könyvtár fejlesztése azonban 1906 és 1907 körül láthatóan programmá vált és az akció két irányban indult el.

Az egyik, amely a hazai könyvtárügy és az amerikai magyar könyvtári gyűjtemények története szempontjából is rendkívül érdekes tény az az, hogy 1906-ban a Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet St. Paul-ból kérvényt intézett a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy az egyesület számára egy magyar könyvtári gyűjteményt adományozzon. E kérvényről a VKM-nek a miniszterelnökhöz intézett átiratából értesülhetünk.

„21 08/el. szám
Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

Mikó Györgynek, a St. pauli „Baross Gábor Társaság és Segélyegylet” elnökének hozzám intézett folyamodványát, melyben az egyesület könyvtárának gyarapítását kéri, szíves illetékes intézkedés végett, van szerencsém mellékelten csatolva tisztelettel Nagyméltóságodhoz juttatni. Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelem öszinte nyilváníását

Budapest, 1906. évi május hó 14.

A miniszter megbízásából

.....
miniszteri tanácsos
elnöki titkár

Nagyméltóságú
Dr. Wekerle Sándor
m. kir. miniszterelnök úrnak
Budapest⁵⁹

Feltehetően az egyesület tudomást szerzett a kormányzatnak az 1900-as évek elején az amerikai kivándorlók számára folyósított kulturális támogatásáról. E támogatás az ún. „amerikai akció”⁶⁰ keretében vagy ennek hatására, mintegy a hazai népkönyvtári mozgalmak kiterjesztéseként sor került több, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által felállított népkönyvtár kiküldésére, vagy meglévő gyűjtemények támogatására. E program mélyebb gyökereire és a nemzeti tudat fenntartásában betöltött szerepére ezúttal nincs mód kitérni⁶¹ s további kutatást igényel, de a Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet kérvénye jelentős adat a kérdés történetéhez.

A Baross Gábor Egylet kérésének megítélése előtt az akkori ügyintézési gyakorlat szerint a miniszterelnök a külügyminiszterhez fordult a szükséges felvilágosításokért.

59. OL ME K26 XXI 1908 748 cs. Iratszám: XIX 1906 2541 melléklete.

60. Mayer Mária: *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*. Bp. 1977. Akadémiai Kiadó, 180–204. p.

61. Vö.: Kovács Ilona: *The dual role of ethnic libraries in the identity maintenance and assimilation of Hungarian Americans*. [Lecture]. = *Contemporary uses of folklore in ethnic frames: Bi-national Meeting, Budapest 20–21 July, 1981*.

„Közös Külügyminiszternek

Az Észak-amerikai Unió kötelékébe tartozó Minnesotai állam St. Paul városában alakult „Baross Gábor Társas és Segélyegylet” a vallás és közoktatásügyi miniszter úr útján az egylet könyvtárának gyarapítását kérelmezi. Mielőtt e kérés érdemében határoznék a kérvény csatolása mellett Nagyméltóságodhoz kívántam fordulni az iránt, hogy ezen segély egylet felől, amely egylet nem tartozik az amerikai magyar akció körébe — méltóztassék illetékes külügyi szerveink útján értesüléseket szerezni be s az alapon velem közölni, hogy a folyamodás minő elintézésben volna részesítendő.

Bp. 1906.”⁶²

A válaszról és a vele kapcsolatos döntésről a miniszterelnöknek a vallás és közoktatásügyi miniszterhez intézett levele tudósít.

„Vallás és közoktatásügyi miniszter úrnak

A St. Paul városában alakult „Baross Gábor Társas és Segély” egylet könyvtárának gyarapítása ügyében m. é. május hó 14-én 2108. eln. sz. a kelt nagybecsű átiratára válaszolva van szerencsém Nagyméltóságodnak tisztelettel a nevezett egyletnek tudomására hozni, hogy a közös külügyminiszter úr szíves közvetítésére beszerzett értesüléseim szerint, mely nem tartozik a magyar actio körébe, tagjainak száma oly csekély, hogy egy nagyobb könyvtár kezelésére alig látszik alkalmasnak.

A külügyminiszter úr m. é. november hó 12-én 87.487/3. sz. a. kelt és mellékletével együtt idezárt átiratából kitűnőleg azonban a milwaukeei cs. és kir. konzulátus mégis azt ajánlja, hogy küldessék az említett magyar egyesületnek néhány magyar munka ajándékba. Ezen javaslatra vonatkozólag van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy a magam részéről nincs semmi kifogásom az ellen, hogy a Baross Gábor egylet ilyen csekélyebb könyvadományban részesíttessék. Mivel azonban nem tudom, hogy a múzeumok és könyvtárak országos tanácsának rendelkezésére bocsátott hitel ezen könyvadományozást lehetővé teszi e, ezen kérdésben a döntést teljesen Nagyméltóságod bölcs belátására kell bíznom és a jelen alkalommal csak azon kéréssel van szerencsém excellenciáidhoz fordulni, hogy nagybecsű elhatározásáról engem, annak idején értesíteni méltóztassék.⁶³

A vallás- és közoktatásügyi miniszter kedvező döntéséről válaszlevélben értesíti Wekerle Sándor miniszterelnököt:

„Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

Hivatkozással Nagyméltóságodnak f. é. január hó 4-én 5623. sz. alatt kelt nagybecsű átirataira, van szerencsém Nagyméltóságodnak nagybecsű tudomására hozni, hogy a sz. t. Pauli Baross Gábor egyletnek adandó könyvekre 100 azaz egyszáz k-t. ... engedélyeztem a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának. Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilváníását.

Budapest, 1907. augusztus hó 14.

A miniszter helyett
Tóth
államtitkár”⁶⁴

62. OL ME K26 XXII 1908 738 cs. Iratszám XXII 1907 4320 Alapszám 647.

63. OL ME K26 XXII 1908 748 cs. Iratszám XIX 1906 5623 Alapszám 2541.

64. OL ME K26 XXII 1908 748 cs. Iratszám XXII 1907 4320 Alapszám 647.

Magyar Királyi Miniszterelnök.

4320

szám érkezett ¹⁹⁰⁷/₁₃₀ Ezzel érintve

M. E.

I. Ügyosztály.

A leadvány száma:
kelle:

Határidő:

Másolat: *Kampits P. J.*

Összeolvastva: *11/16. H. B. J.*

Kiadta: *17/4. H. B. J.*

Kivazette: *H.*

Tárgy:

EMirat:

Utóirat:

5623-75
6115-75

470-908

Vallás és közoktatásügyi miniszter
a szent-pauli Baross Gábor egyesület és
a bridgeporti görög katolikus ifjúsági egye-
sület részére könyvtár adományásdásáról
értesít.

A.T.

Vallás és közoktatásügyi miniszternek

Hivatkozással f.é. augusztus hó 14.-én
64.944.sz.a. kelt nagybecsi áttétára, va: asse-
rencsám a szent-pauli Baross Gábor egyesület
a bridgeporti görög katolikus ifjúsági egyesü-
let részére ~~küldendő~~ könyvek illetve könyvtár
küldendő
Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának
adott segélyért ~~hatalm~~ köszönetemet nyilvánítani.

Ez alkalommal egyben tisztelettel kérem
Excellenciádat, hogy a könyvek és könyvtár kikül-
déséről a nevezett tanácsot jelentés tételre
felhivri és a vonatkozó ~~szabályok~~ külügyi aser-
veink tájékoztathatása végett közölni költés-
tassék.

MAJTAG
KÖZLÉSEK LEVÉLTÁRA

valaszt velem

4320	1907
Tétel	Alapszám
XXII	647

Bp. 1907. okt. 14.
H. B. J.
17/4

3. ábra. A Miniszterelnökség köszönőlevele a vallás és közoktatásügyi miniszterhez a St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egyletnek küldött könyvtárért

A könyvtári segély megítélését a miniszterelnök 1907. október 24-én kelt levelében köszöni meg:

„Vallás és közoktatási miniszter úrnak

Hivatkozással f. é. augusztus hó 14-én 64.944. sz. a. kelt nagybecsű átiratára, van szerencsém a szentpauli Baross Gábor egyeslet és a bridgeporti görög katolikus ifjúsági egyesület részére könyvek, illetve könyvtár kiküldésére a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának adott segélyért köszönetet nyilvánítani. Ez alkalommal egyben tisztelettel kérem Excellenciádat, hogy a könyvek és könyvtár kiküldéséről a nevezett tanácsot jelentéstételre felhívni és a vonatkozó választ velem külügyi szerveink tájékoztatása végett közölni méltóztassék.
Bp. 1907. okt. 24.”⁶⁵ (L. a 3. sz. ábra)

Az ügy tehát a körülmények ellenére kedvező irányba mozdult. A VKM a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsához tette át az ügyet. A Tanácsnak a *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*ben közzétett jegyzőkönyve szerint a Baross Gábor Egyeslet valóban 100 korona segélyben részesült.⁶⁶

Az egyeslet jegyzőkönyve 1907 szeptemberében ad hírt a könyvtár megérkezéséről.⁶⁷

A hazai támogatás megszerzése mellett az egyeslet ezzel egyidőben saját erőből is akciót indított a könyvtár fejlesztéséért. A jegyzőkönyv az eredményről így számol be:

„Sztolyka János testvér a könyvtár javára összegyűjtött 16,20, Konrád testvér 3,90 centet, Kádas testvér ajándékozott 5 dollárt és az egyeslet is 10 dollárt szavazott meg és végül még 5 dollárt Batler úr ajándékozott még az elmúlt évben, így tehát összesen van a könyvtár részére 40 dollár összegyűjtve, mely pénzen könyveket veszünk az egyeslet részére, ez ügyben Stolyka János testvér fog eljárni melyet ő elfogadott.”⁶⁸

Ez nem is lehetett olyan kis összeg, amikor az állami támogatás 100 koronát tett ki és az egyesület alapvagyonra 1904-ben összesen 265 dollár 42 cent volt.⁶⁹

Ezt az adományt 1907 júliusában Gombos György további 3 dollárral egészítette ki.⁷⁰

Az egyesület életéről 1904 és 1930 között hírt adó jegyzőkönyv még néhány alkalommal beszámol a könyvtár számára érkezett könyvadományról. Így 1907-ben Kádas nevű egyesületi tag három Jókait — (a *Fekete gyémántok*, *Erdély arany kora*, *Egy magyar nábob*) — összesen 4 kötet könyvet, 1918-ban Kmetty Kálmán *Egy magyar szabadsághős emlékiratai* c. művet, magyarul és angolul összesen 2 kötetet és 1920-ban Szentimrényi úr 4, tréfás dalokat tartalmazó kötetet adott a könyvtárnak.⁷¹

65. OL ME K26 XXII 1908 748 cs. Iratszám XXII 1907 4320 Alapszám 647.

66. *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* 1. évf. 2. füz. (1907. okt. 1.) 109–112. p.

67. Uo. [1904–1916] (163. havi gyűlés, 1907. szept.) 55. p.

68. Uo. [1904–1916] (158. havi gyűlés, 1907. márc. 3-án) 46. p.

69. Uo. [1904–1916] (127. havi gyűlés, 1904. aug. 7.) 3. p.

70. Uo. [1904–1916] (161. havi gyűlés. 1907. júli.) 51. p.

71. Uo. [1904–1916] (165-ik havi gyűlés, 1907. okt.) 62. p. és uo. [1916–1930] (290-ik havi gyűlés, 1918. márc. 3.) 36. p. és (320. havi gyűlés, 1920. okt. 3-án) 97. p.

A könyvtár szerény gyarapítása és gondozása egyébként főként — az egyesület alapszabályában rögzített — 5 centes használati díjából került ki. A könyvtár ilyen eredetű évi bevétele pár centtől kb. 2—5 dollárig terjedt, és az éves elszámolásban a könyvtáralap általában maximum 20 dollár körül mozgott, az egyesület egész alapvagyonra a 20-as évekig alig haladta meg az 1000 dollárt, 1929-ben volt 4598 dollár.

A könyvtári bevétel növelésére tett kísérlet volt 1912-ben az a döntés, amely szerint a március 15-i ünnepély bevételeit a könyvtár gyarapítására szánták.⁷² A gyűjtés és az egyéb könyvtári bevételek felhasználásáról további részletet nem ismerünk. Nagyobb tételű könyvvásárlásról csak jóval később, 1919-ben ad számot a jegyzőkönyv, amikor is 20 dollár 25 centet költöttek 15 kötet beszerzésére.⁷³

A könyvtár működtetése, ellenőrzése és gondozása

A könyvtár megfelelő kezelését és gondozását biztosító, az alapszabályt kiegészítő legtöbb intézkedés a magyarországi ajándékkönyvtár megérkezését követően 1907-ben, illetve 1907 után született meg.

A könyvtár kezelését 1907-től állandó, kijelölt „könyvtárnok” látta el, a megnövekedett gyűjteményért láthatóan felelősséget érzett az egyesület, és az állandó könyvtáros kinevezésével egyrészt az értéket jelentő könyvtár megfelelő gondozását, másrészt a gyűjtemény megfelelő használatát akarták biztosítani. Az első könyvtárosnak 1907 őszén Gombos György egyesületi tagot neveztek ki.⁷⁴ 1930-ig hat könyvtáros nevét ismerjük: Petró János (1914), Petró István (1914), Sass András (1919), Boros Miklós (1925), Kovács András (1929), Major Mózes (1930). Egy alkalommal a könyvtáros az egyesület kitüntetését is elnyerte áldozatkész munkájáért.⁷⁵

A könyvtár kezelését rendszeresen egy kijelölt könyvtári bizottság ellenőrizte.⁷⁶ A bizottság meglehetősen aktív volt. Leltár szerint számbavette az állományt, a könyvtári pénzvagyont és rendszeresen jelentést tett róla, valamint döntött a könyvanyag javíttatása és új könyvek beszerzése ügyében.

Gondos kezelés biztosításával komolyan törekedtek a könyvtár állományának megőrzésére. A könyvtár biztonságát 1907-től könyvszekrény⁷⁷ beszerzésével igyekeztek megoldani. A könyvtári érték biztonságát kezdetektől a könyvtár biztosítása garantálta. A könyvtári kiadások között ez 1904-től állandó tétel volt, amely rendszerint a legjelentősebb könyvtári kiadást is jelentette és általában 4—5 dollár körül járt.

72. Uo. [1904—1916] (218-ik havi gyűlés, 1912. márc. 3.) 139. p.

73. Uo. [1916—1930] (306-ik havi gyűlés, 1919. febr. 6.) 72. p.

74. Uo. [1904—1916] (162-ik havi gyűlés, 1907. aug.) 53. p. és (164-ik havi gyűlés, 1907. szept. 8.) 57. p.

75. Uo. [1916—1930] (306-ik havi gyűlés, 1919. júl. 6-án) 73. p.

76. Uo. [1904—1916] (166-ik, 223-ik, 224-ik, 225-ik, 239-ik, 251-ik, 263-ik, 269-ik havi gyűlés) 64., 148., 149., 152., 172., 196., 225., 241. p. és [1916—1930] (279-ik, 295-ik, 301-ik, 312-ik, 313-ik, 330 [440]-ik, 331 [431]-ik havi gyűlés) 17., 58., 60., 84., 97., 282., 284. p.

77. Uo. [1904—1916] (166-ik, 167-ik, 265-ik havi gyűlés) 62., 65., 230. p.

A könyvtár védelmét és ellenőrzését nemcsak az egyesület belső rendje kívánta meg, hanem az ajándékkönyvtárak sorsát a magyar kormány is ellenőrizte. Így készült el 1917-ben a konzul kívánságára az ajándékkönyvek leltára.⁷⁸

Az ügykezelés és a biztonság megoldása mellett állandó gondot jelentett a könyvtári könyvek állapota, kondíciója. A jegyzőkönyv 1910-ben számol be arról a határozatról, amely szerint a kölcsönzési díjakból befolyt összeg a könyvbeszerezés mellett könyvek javítására fordítandó.⁷⁹ Az elhasznált könyvek javíttatására Klapka Sándor tesz is javaslatot⁸⁰, de kiderült, hogy ez oly sokba került volna — darabonként 10 dollárba —, hogy a 20—21 kötet könyv átkötése helyett új könyvek beszerzése látszott ésszerűbbnek, s ilyen határozat született.⁸¹ Könyvek köttetéséről ismét 1930-ban számol be a jegyzőkönyv, amikor 4 kötet köttetéséért 1 dollár 50 centet fizettek.⁸²

A könyvtár nagysága, a beszerzés forrásai

Mekkora volt hát a gyűjtemény? A legkisebb magyarországi népkönyvtárak méretét 100—200 kötetnyi könyvet alig haladta meg a könyvtár fennállása során. A könyvtár fennmaradt töredéke, amelyet a St. Paul-ban székelő bevándorlástörténeti kutatóközpont, az Immigration History Research Center őriz — mindössze 43 kötet. E köteteken megtalálható az eredeti sorszám, ezek közül a legmagasabb a 88-as, amely ismétlődik, tehát valószínűleg két számsor létezett. Így a kötetek száma ennek alapján 170—180-ra tehető. A jegyzőkönyvekből tudjuk, hogy a könyvtár valóban ilyen méretű lehetett. Egy 1914-es feljegyzés szerint 156 könyvből állt.⁸³ 1915-ben a könyvtári kimutatás szerint ez a szám 168-ra emelkedett, amelyből 40 db volt a Magyar Királyi Közoktatási Minisztérium adománya és 128 db az egylet saját beszerzése.⁸⁴ 1920-ban a könyvtári könyvek száma már 230 db volt.⁸⁵

Az állomány fejlesztése egyrészt — mint láttuk — az egyéni és állami adományokból, másrészt vásárlás útján történt. A könyvtár fennmaradt kötetei kivétel nélkül Budapesten jelentek meg, nyilván a könyvek beszerzése hazai forrásokból történt.

A korai évek beszerzési módjáról és forrásáról nincsenek adataink. A jegyzőkönyv 1919-ben beszámol arról, hogy az egyesület egy 97 kötetből álló kollektiót kapott Kemény Györgytől:

„hogy az egylet választana ki belőle a saját könyvtára részére. A könyvek Berberich Péter irodájában vannak, ahol azok bármikor megtekinthetők. Kmetty

78. Uo. [1904—1916] (279-ik havi gyűlés, 1917. ápr. 1.) 17. p.

79. Uo. [1904—1916] (192-ik havi gyűlés, 1912. márc. hó 3.) 139. p.

80. Uo. [1904—1916] (225-ik havi gyűlés, 1912. okt. 6-án) 152. p.

81. Uo. [1904—1916] (239-ik havi gyűlés, 1913. dec. 7-én) 172. p.

82. Uo. [1916—1930] (331 [431] jegyzőkönyv, 1930. márc. 2.) 234. p.

83. Uo. [1904—1916] (251-ik havi gyűlés, 1914. dec. 6.) 197. p.

84. Uo. [1904—1916] (263-ik havi gyűlés, 1915. dec. 31.) 225. p.

85. Uo. [1916—1930] (313-ik havi gyűlés, 1920. febr. 1.) 97. p.

Kálmán, Sass András, Gombos György, Petró János, Berberich Péter és még több testvérek hozzászóltak ezen ügyhöz és Kmetty Kálmán testvér indítványára a gyűlés megszavazta, hogy az egyesület a könyvtár alap pénzét fektesse be könyvekbe és e célból legyen egy bizottság kinevezve, akik átnézik a könyveket és kiválasztanak belőle annyit, amennyi megfelel a könyvtári alapvagyon értékének.”⁸⁶

Egy hónappal későbbi, júniusi jegyzőkönyvi bejegyzés alapján következtethetünk arra, hogy a vásárlás megtörtént. A jegyzőkönyv ugyanis rögzíti a könyvtárnak jelentését arról, hogy a könyvtárnak a „könyveket átadták”.⁸⁷ Ezek a könyvek feltehetően a bizottság által vásárolt könyvek. A vásárlás részleteiről a júliusi „havigyűlés” jegyzőkönyve tájékoztat:

„Petró pénztárnak testvér Kmetty Kálmán testvér felvilágosítási kérelmére jelent a gyűlésnek, hogy a vásárolt 15 kötet könyvért Berberich Péter testvér \$ 20,25 centet a könyvtári alapból kifizetett.”⁸⁸

A megmaradt könyvek megjelenési évéből ítélve az ez alkalommal vásárolt könyvek közül valószínűleg egy sem maradt fenn, vagy azok mind korábban kiadott könyvek voltak. 1920 őszén újabb ajánlat érkezett az egyesülethez, ezúttal Szentimrényi Imrétől, de az egyesület úgy döntött, hogy pillanatnyilag nem vásárol könyveket, s egy köszönőlevélben jelzi, hogy majd, ha szüksége lesz újabb könyvekre, akkor küld megrendelést.⁸⁹ Sajnos közelebbit sem Kemény Györgyről, sem Szentimrényi Imréről nem tudunk. Feltehetően könyvbizományosok voltak, akik a hazai kiadványokat közvetítették a kivándorlók közösségeinek. Hogy hol működtek, Budapesten vagy Amerikában, erről nem adnak tájékoztatást a források. Azt tudjuk, hogy a könyvtárnak Budapesttel volt közvetlen kapcsolata, ezt egy 1930-ból származó bejegyzés jelzi: a könyvtárnak ugyanis évi könyvjegyzékért írt Budapestre.⁹⁰

A könyvtár állományának összetétele

A fennmaradt 43 kötet két nagy csoportra osztható. Az első csoport 22 kötet népiskolai tankönyv és tanári kézikönyv, amelyek 1872 és 1896 között jelentek meg Budán, illetve Budapesten. Ezek abc-s könyvek, számtan, nyelven, földrajz, történelem és ének könyvek. Időrendben az alábbiak:

Nagy József: *Gyakorlókönyv az énektanításra az I-ső és II-ik elemi osztály számára.* Budán 1872, Egyet. ny. 84 p.

Nagy József, Sz.: *Vezérkönyv az énektanításban, elemi és népiskolák számára. Első évfolyam I. füzet.* Budán 1872, Egyet. ny. 80 p.

Bartalus István: *Éneklő ABC népiskolák számára. Ötödik évfolyam.* Budapest 1880, Egyet. ny. 72 p.

Kiss Áron – Mayer Miksa: *Vezérkönyv a népiskolai történetíráshoz egyszersmind bevezetés a történettudományba tanítók és tanítójelöltek számára.* 2. kiad. Bp. 1886, Egyet. Ny. IV, 415 p.

86. Uo. [1916–1930] (304-ik havi gyűlés, 1919. máj. 4-én) 76. p.

87. Uo. [1916–1930] (305-ik havi gyűlés, 1919. jún. 1.) 69. p.

88. Uo. [1916–1930] (306-ik havi gyűlés, 1919. júl. 6.) 72. p.

89. Uo. [1916–1930] (321-ik havi gyűlés, 1920. nov. 7.) 98. p.

90. Uo. [1916–1930] [331 [431] havi gyűlés, 1930. márc. 2.) 284. p.

- Emericzy Géza—Kárpáti Endre: *Földrajzi eredménytár a népiskola V., esetleg VI. osztály és az ismétlődő iskola számára.* Budapest 1887, Egyet. ny. 28 p.
- Emericzy Géza—Kárpáti Endre: *Vezérkönyv a népiskolai földrajztanításban tanítók és tanítójelöltek számára.* Budapest, 1888, Egyet. ny. VIII, 400 p.
- Bartalus István: *Éneklő ABC népiskolák számára. Harmadik évfolyam.* Budapest 1891, Egyet. ny. 72 p.
- Kiss Áron: *A magyarok története kapcsolatban a világtörténet nevezetesebb eseményeivel. Az elemi iskola VI. osztálya számára.* Budapest 1892, Egyet. ny. 87 p.
- Bartalus István: *Éneklő ABC népiskolák számára. Első évfolyam.* Budapest 1893, Egyet. ny. 72 p.
- Bartalus István: *Éneklő ABC népiskolák számára. Második évfolyam.* Budapest 1893, Egyet. ny. 112 p.
- Kiss Áron: *A magyarok története kapcsolatban a világtörténet nevezetesebb eseményeivel. Az elemi népiskola V. osztálya számára.* Budapest 1893, Egyet. ny. 51 p.
- Nagy László: *Nyelvtani gyakorlókönyv a népiskolák II. osztálya számára.* Átdolg. kiad. Az új kiadást átnézte és sajtó alá rendezte Komáromy Lajos. Budapest 1893, Egyet. ny. 30 p.
- Nagy László: *Vezérkönyv magyar nyelvtan tanításához a népiskolák III. és IV. osztálya számára.* Átdolg. kiad. Átdolg. Komáromy Lajos. Budapest 1893, Egyet. ny. 238 p.
- Nagy László: *Nyelvtani gyakorlókönyv a népiskolák III. és IV. osztálya számára.* Újabbán átdolg. kiad. Átdolg. Komáromy Lajos. Budapest 1893, Egyet. ny. 114 p.
- Népiskolai olvasókönyv 2. köt. Olvasókönyv a népiskolák II. osztálya számára.* Szerk. Gáspár János 4. kiad. Átdolgozta Sebesztha Károly. Budapest 1893, Egyet. ny. 146 p.
- Szell Lajos: *Életmentés és egészségtan. Elemi és polgáriiskolai tankönyv.* Átdolgozta Kozocsa Tivadar. Budapest 1893, Egyet. ny. 85 p.
- Beke Manó: *Számítan a népiskolák II. osztályának.* 2. kiad. Budapest 1896, Egyet. ny. 64 p.
- Beke Manó: *Számítan a népiskolák III. osztályának.* 2. kiad. Budapest 1896, Egyet. ny. 80 p.
- Nagy László: *Vezérkönyv a magyar nyelvtan tanításában a népiskolák I. és II. osztálya számára.* Átd. kiad. Átd. Komáromy Lajos. Budapest 1896, Egyet. ny. 100 p.
- Simonyi Jenő: *Földrajz a népiskolák V. és VI. osztálya számára.* Budapest 1896, Egyet. ny. 191 p.
- Beke Manó: *Számítan a népiskolák IV. osztályának.* Budapest 1897, Egyet. ny. 92 p.
- Beke Manó: *Számítan a népiskolák V. és VI. osztályának.* Budapest 1896, Egyet. ny. 162 p.

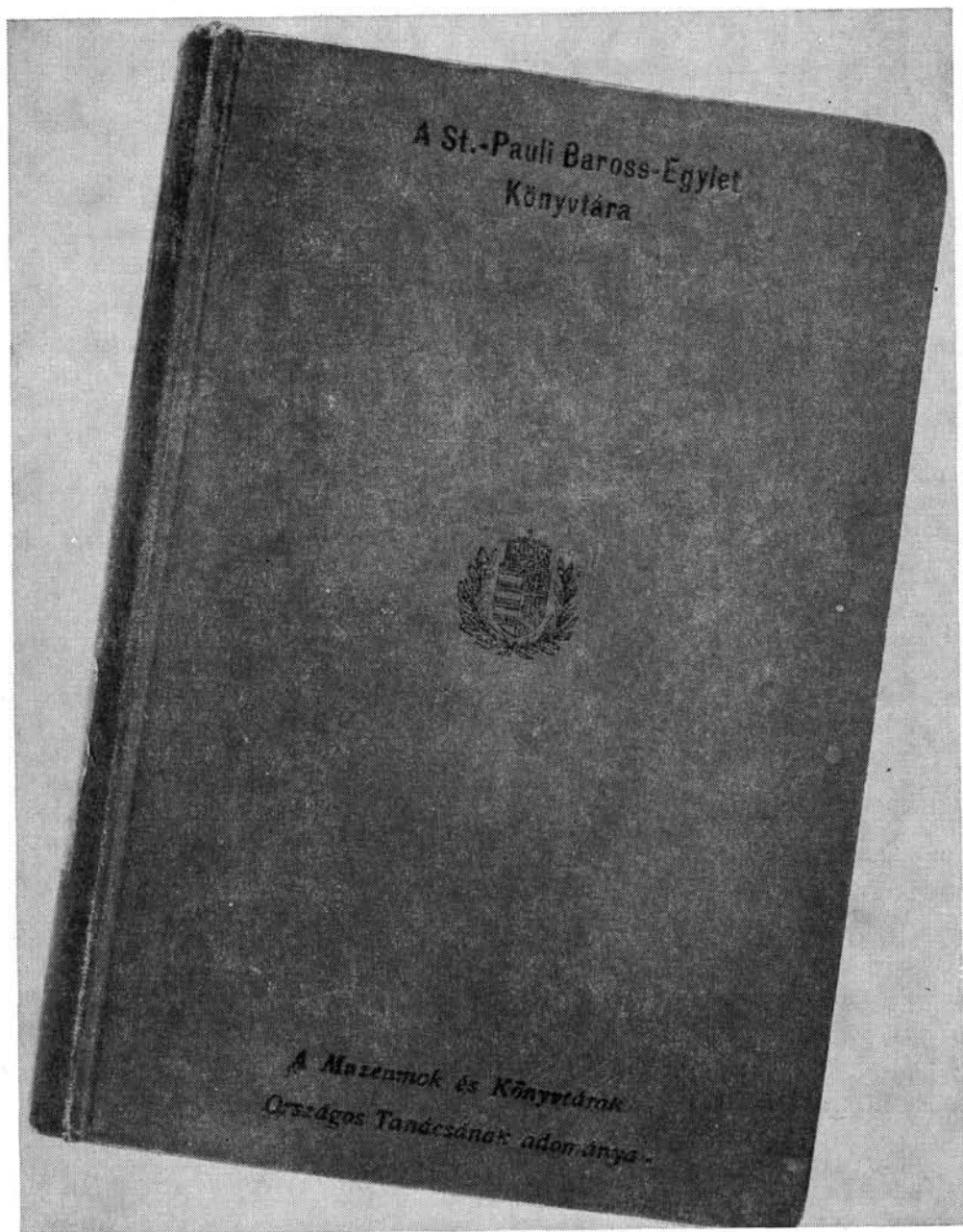
Feltehetően ezek a könyvek az alapítás (1892) körüli években kerültek az egyesület birtokába, s bár feljegyzés nem örökítette meg, valószínűleg más egyesületekhez hasonlóan az egyesületi magyar iskola, vagy tervezett egyesületi magyar oktatás céljait szolgálták.

A könyvek második csoportja 21 kötet szépirodalmi és egyéb olvasmányanyag. Egy kivételével a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának 1906-ban ajándékba küldött könyvei közül valók. A könyvek mindegyike egyforma barna kötésben maradt fenn, kötéstábláján pedig ráaranyozva a következő szöveg látható:

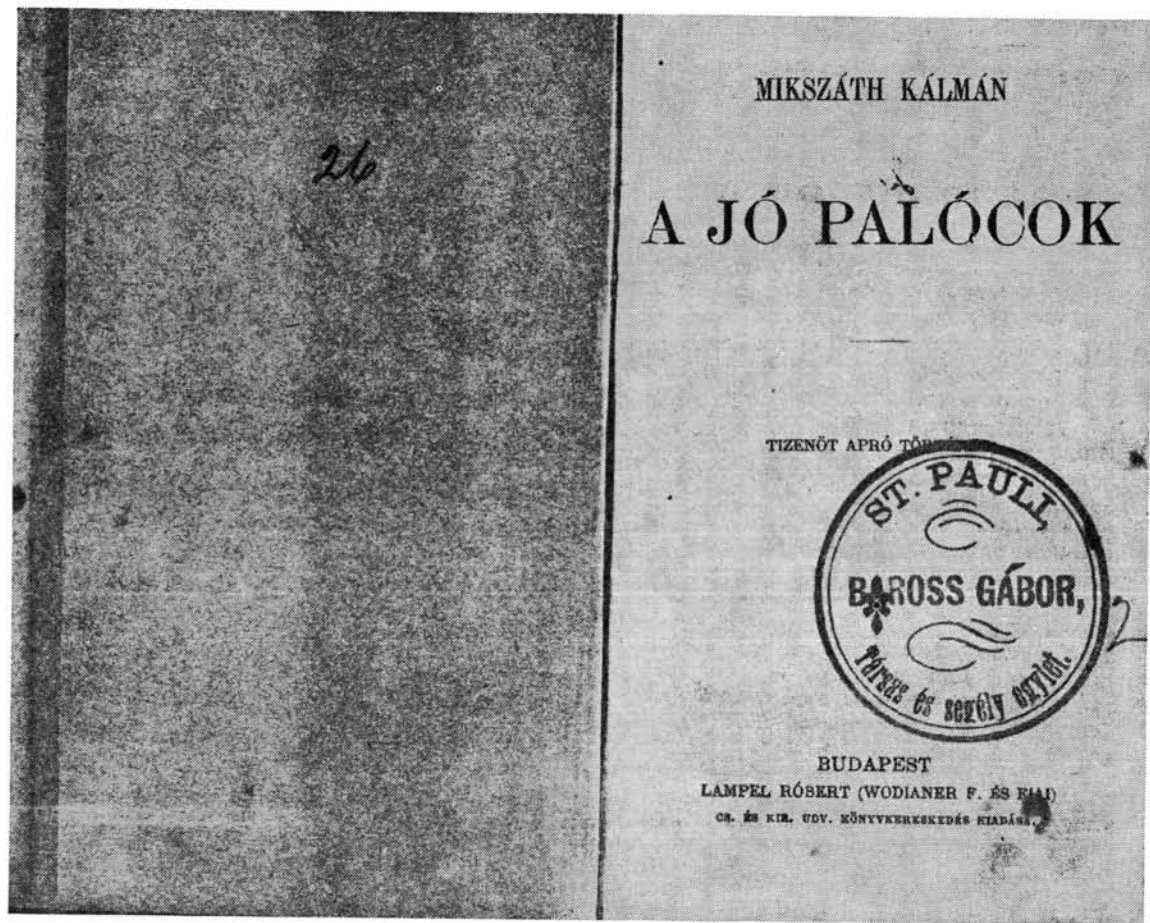
Felül: A St. Pauli Baross-Egyesület Könyvtára

Alul: A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának adománya (L. a 4. sz. ábra)

A kötetekben belül az egyesület bélyegzője látható. (L. az 5. sz. ábra)

4. ábra. Az ajándékkönyvek kötéstáblája

5. ábra. Egy mű a St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet könyvtárából

A 21 kötet 24 művet tartalmaz. Egy kivétellel valamennyi mű megtalálható az 1900-as évek elején Magyarországon közzétett népkönyvtári könyvjegyzékekben⁹¹, amelyek a népkönyvtárak létesítéséhez és fejlesztéséhez ajánló-jegyzékként szolgáltak.

A művek szerzők szerinti megoszlása:

Arany László 1, Benedek Elek 2, Gaál József 1, Herczeg Ferenc 2, Jókai Mór 3, Jósika Miklós 1, Kemény Zsigmond 1, Mikszáth Kálmán 2, Mignet 1, Rákosi Viktor 3, Sebők Zsigmond 1, Szigligeti Ede 1, Szikra [Teleki Sándorné] 1, Széll Lajos 1, Thaly Kálmán 1, Vadnai Károly 1, Vas Gereben 1.

A kötetek leírása szerzői betűrendben, ill. a kötetben található első mű szerzőjének betűrendjében:

- Arany László: *Magyar népmese-gyűjtemény*. 3. kiad. Bp. 1904, Franklin Társulat. 300 p.
- Benedek Elek: *A honfoglalás mondái*. Széchy Gyula rajzaival. Bp. [1897], Athenaeum. 59 p. (*Az Athenaeum mese könyvtára* 1.)
- Benedek Elek: *Testamentum és hat levél*. 6. kiad. Bp. 1907, Singer és Wolfner. 126 p.
- Gaál József: *Rontó Pál élete és viszontagságai*. 4. kiad. Bp. 1908, Franklin. 114 p.
- Herczeg Ferenc: *A Gyurkovics-leányok*. Tizenkilencedik ezer. Bp. [1898], Singer és Wolfner. 214 p.
- Herczeg Ferenc: *Szabolcs házassága*. Regény. Bp. 1902, Singer és Wolfner. 196 p. (*Herczeg Ferenc Munkái*)
- Jókai Mór: *Kárpáthy Zoltán*. Regény. 12. kiad. 1–3. köt. Bp. 1904, Franklin. 191, 218, 239 p.
- Jókai Mór: *A nagyenyedi két fűzfa*. Beszély. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Váró Ferenc. Bp. [1907], Lampel (Wodianer F. és fiai). 35 p.
- Sipulusz [Rákosi Viktor]: *Humoreszkek*. Bp. [1907], Lampel (Wodianer F. és fiai). 65 p.
- Sipulusz [Rákosi Viktor]: *Újabb humoreszkek*. Bp. [1907], Lampel (Wodianer F. és fiai). 65 p.
- Jókai Mór: *Török világ Magyarországon*. 1. köt. Pest 1852, 276 p. Csonka, címlap nélkül.
- Jósika Miklós: *Az utolsó Bátor*. Regény. 9. kiad. 1. köt. Bp. 1905, Franklin. 230 p.
- Kemény Zsigmond: *Özvegy és leánya*. Regény három részben. Bp. 1897, Franklin. 364 p. (*Báró Kemény Zsigmond összes művei* 6. kötet)
- Mignet [Francois Auguste Alexis]: *Franklin élete*. A hetedik eredeti kiadás után franciából fordította De Gerandó Attila. Bp. 1874, Franklin. 234, V p.
- Mikszáth Kálmán: *A jó palócok, Tizenöt apró történet*. Bp. [1901], Lampel (Wodianer F. és fiai). 38 p.
- Mikszáth Kálmán: *A tót atyfiak. Elbeszélések és rajzok róluk*. Bp. [1901], Lampel (Wodianer F. és fiai). 170 p.
- Rákosi Viktor: *Elnémult harangok*. Regény. 3. kiad. Bp. 1905, Révai. 349 p. (*Rákosi Viktor munkái* 1.)
- Sebők Zsigmond: *Elbeszélések*. 2. kiad. Bp. 1903, Athenaeum. 143 p.
- Széll Lajos: *Vezérkönyv az életmentés és egészségtanához. Pályamű*. Bp. 1885, Egyet. Ny. 258 p.
- Szigligeti [Ede]: *II-ik Rákóczi Ferenc fogsága. Erdeti történelmi dráma 5 felvonásban*. Bp. [1875], Pfeifer Ferdinánd. 62 p.
- Szikra [Teleki Sándorné]: *A bevándorlók*. 2. kiad. Bp. 1899, Singer és Wolfner. 244 p.
- Thaly Kálmán: *Kurucvilág. A Rákóczi szabadságharc kétszázados évfordulója alkalmából sajtó régi költeményeiből*. Bp. 1908, Athenaeum. VII, 166 p.

91. *Utasítás a népkönyvtárak tervezésére. A népkönyvtárak számára ajánlható művek jegyzékével kiadja a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa*. Bp. 1902, Athenaeum. 67 p.

Vas Gereben: *Tekintetes urak*. Regény és kisebb elbeszélések. 3. kiad. Gyulay László rajzaival. Bp. 1900, Franklin. 435 p. (*Vas Gereben összes munkái* 7. köt.)
Vadnai Károly: *Élmúlt idők. Emlékezések*. Bp. 1886, Athenaeum. 254 p.

A gyűjtemény létrejöttének körülményei és a gyűjtemény fennmaradt része az igazolja, hogy a St. Paul-i Baross Gábor Egylet könyvtára a hazai népkönyvtári mozgalom részeként jött létre és a népkönyvtári program által meghatározott igényeknek kívánt megfelelni. Ez a cél a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 1902-ben körvonalazott programja szerint így hangzik: a tanács a népkönyvtári gyűjteményeket azért szervezte, hogy azok

„... a magasabb fokú iskolai képzést nem nyert egyének kedélyét nemesítsék bennük a tudás vágyát és a közélet iránt [az] érdeklődést felkeltsék, vagy őket kellemesen szórakoztassák.”⁹²

A könyvtár használata

A könyvtár természetesen kölcsönkönyvtár volt. Kielégítő használatát a rendszeresen megtartott kölcsönzési órák és a megfelelően megszabott kölcsönzési határidő biztosította. — Mint idéztük, erről már az egyesület alapszabálya gondoskodott. Eszerint a könyvtáros havonta egyszer kellett alkalmat biztosítson arra, hogy a tagok könyveket kölcsönvehessenek és azokat visszahozhassák.⁹³ A könyvek kölcsönözhetősége természetes volt a tagok számára, mindössze egyszer merült fel 1922-ben, hogy az egyesület vagyona ily módon kiadható-e, de ez a vita is megnyugatóan zárult:

„... elnök testvér megadja a választ, hogy amennyiben a múltban el lett határozva, hogy az egyesület vagyonát kezelő testvér kikölcsönözheti megbízható egyénnek, bármikor is erre ő fel van hatalmazva.”⁹⁴

Az alapszabályban leírtakhoz képest, amely kéthetenkénti kölcsönzést és 5 centes használati díjat ír elő, a könyvtárhasználat újabb rendezése és szabályozása 1907-ben kezdődött, a könyvtárhasználati előírások ismételt megfogalmazása is erre az időre esik. Az egyesület 163-ik, szeptember havi gyűlésén a következőket rögzítették:

„A könyvtár megérkezvén azt a tagoknak rendelkezésre bocsátván havi 10 cent használati díj mellett: ha a könyvet a kikölcsönző összetépve vagy piszkolva hozná vissza, úgy köteles a könyv árát az egyesületnek megfizetni.”⁹⁵

Két hónappal később újabb javaslat hangzik el mind a kölcsönzési idő, mind a használati díj módosítására:

92. *Utasítás a népkönyvtárak tervezésére*. i. m. 7. p.

93. *A St. Pauli Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet alapszabályai* i. m. 10. l.

94. *A St. Pauli Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet jegyzőkönyve* [1916–1930] (339-ik jegyzőkönyv, 1922. máj. 7-én) 124. p.

95. Uo. [1904–1916] (163-ik havi gyűlés, 1907. szept.) 55. p.

„Továbbá elhatározatott, hogy azon tag, ki egy dollárt fizet a könyvtárra, díj[mentesen] olvashatja a könyveket, ellen[kező] esetben a könyv ára 5 cent és tovább nem használható mint két hónapot.”⁹⁶

A könyvtári bevételek között nincs nyoma, hogy ennek a határozatnak a gyakorlatban érvényt szereztek volna. Mindenesetre 1910-ben a kölcsönzési díj és kölcsönzési idő kérdésével ismét foglalkoznak s visszatérnek az alapszabály eredeti javaslatához:

„Jegyző testvér indítványozza, hogy a könyvtár legyen nyitva minden hóba két vasárnap este, amikor a könyvek használatra kiadatnak és bevételnek, elfogadott az 1-es és 3-ik vasárnap, továbbá elfogadott titkár azon ajánlata is, hogy minden könyv használati díja 5 cent legyen, s az e címen befolyt összeg külön kezelendő és könyvek javítására, esetleg új könyvek beszerzésére fordítandó.”⁹⁷

Feltehetően a havi két nyitvatartás a gyakorlatban nehézségekbe ütközhetett, mert 1916-ban ismét a használatot módosító javaslat hangzott el a tagság havi gyűlésén:

„Nagy Lajos testvér indítványozza, hogy egy határozat hozassék, amely szerint a könyvtárból kivett könyvek a tagoknál egy teljes hónapig maradhasson egy és ugyanazon díjazásért, amely az alapszabályok szerint csak két hétre szól, amennyiben a tagoknak nincsen alkalmuk havonta csupán csak egyszer a könyvek beadására. Az indítvány helyeslőleg elfogadott.”⁹⁸

Bizonyára a könyvtárhoz a havonta megtartott gyűlések időpontjában lehetett hozzáférni.

A különböző javaslatok ellenére az alapszabály ránkmaradt, új, 1918-as kiadása azonban változatlanul közli az alapszabály korábbi kiadásában közölt és később a jegyzőkönyv által idézett, eredeti kölcsönzési feltételeket.

Milyen forgalmat bonyolított le az ismert gyűjtemény az ismert feltételek között?

A használat mértékéről nem áll rendszeres statisztika rendelkezésünkre, csupán elvétve jegyzőkönyvi bejegyzések adnak némi tájékoztatást a használat tényéről vagy mértékéről. Ezek szerint 1914-ben 156 könyvből 26-ot⁹⁹ és 1916-ban kb. 170 kötetből 19-et¹⁰⁰ kölcsönöztek ki. A forgalom tehát abszolút számokban rendkívül szerény volt. Százalékosan azonban sokkal jobb képet kapunk. A megközelítőleg 100 főnyi egyleti tagság mindegyikére fejenként 1,5–1,7 kötet jutott, ezeknek kb. 1–2%-a olvasott, ha a családtagokat is beleszámítjuk, 1–0,5%-a élt az olvasás lehetőségével, akik az anyag egyhatodát, egytizedét olvasták.

Nem számszerű adatok, csupán a használat tényét bizonyítják azok a feljegyzések, amelyek késedelmes kölcsönzőkről, vagy elhasznált és kötetést igénylő állományrészről számolnak be. Így például 1920-ban számba-

96. Uo. [1904–1916] (166-ik havi gyűlés, 1907. nov. 10.) 62. p.

97. Uo. [1904–1916] (192-ik havi gyűlés, 1910. jan. 10.) 100. p.

98. Uo. [1916–1930] (267-ik havi gyűlés, 1916. ápr. 2.) 236. p.

99. Uo. [1904–1916] (251-ik havi gyűlés, 1914. dec. 6.) 197. p.

100. Uo. [1904–1916] (269-ik havi gyűlés, 1916. jún. 4.) 241. p.

vett 230 könyvtári kötetből 37 volt olyan állapotban, hogy kötetésre szorult.¹⁰¹ 1923-ban pedig a gyűlés tárgyalta meg egy késedelmes olvasó esetét:

„A könyvtárnok testvér jelentést tesz, hogy Kalmárné (Gyenes) Mária testvérnő a 26-os számú könyvet már régebb idő óta kikölcsönözte, de azt ezideig még vissza nem hozta. A gyűlés ezt az ügyet egyelőre függőben hagyta, az elnök testvér azon megjegyzésével, hogy a könyvtárnok testvér mindaddig míg az illető testvérnő a könyvet vissza nem hozta vagy azért anyagilag eleget nem tesz, egy újabb könyv kiadását az ő részére megtagadhatja.¹⁰²”

A 26-os számot a fennmaradt kötetek közül egy Mikszáth kötet: *A jó palócok* és *A tót atyafiak* kolligált kiadása viseli.

Bár egészében nyilvánvaló, hogy a könyvtár rendkívül szerény forgalmat bonyolított le és bizonyára kis hatásfokkal dolgozott, mégis számításba kell vegyük azt, hogy e réteg számára, amelyből az egylet tagsága verbuválódott, valószínűleg ez a könyvtár jelentette az egyetlen forrást, ahonnan magyar olvasmányait beszerezhetette.

A könyvtár és az amerikai környezet

A hatalmas európai kivándorlási hullám, amely a századfordulón magával sodorta a magyar kivándorlók tömegeit is, köztük a pár száz St. Paul-ban megtelepedett magyart, 14,5 millió új bevándorló kulturális gondozásának kérdésével szembesítette Amerikát. Beilleszkedésük kulturális megközelítésük nélkül elképzelhetetlenné vált. Az amerikai public library-kban fokozatosan megjelent a bevándorlók igényeit szolgáló nemzeti nyelvű könyvanyag. Ennek azonban demográfiai feltételei voltak, az idegen nyelvű könyvállomány megoszlása tükrözte az idegen eredetű lakosság arányait. Így a magyar gyűjtemények elsősorban olyan helyeken, mint New York, Cleveland vagy Chicago alakultak ki, ahol a magyarság nagyobb tömbökben élt. A St. Paul-i Public Library évi jelentéseinek új beszerzéseiről kiadott jegyzékében alig szerepel magyar szerző, mindössze 1918-ban Orczy E. angol nyelvű műve és 1927-ben egy Molnár Ferenc mű.

Az 1918-as jelentés 7023 idegen nyelvű művet tart számon, amely az egész állománynak 0,29%-a. A külföldi 2912 beiratkozó között külön nem tart számon magyarokat. Közülük 939 skandináv, 705 osztrák eredetű német, 371 zsidó, 361 francia, 138 lengyel, 113 cseh (Bohemian).¹⁰³

A beilleszkedést közvetett módszerekkel siettető könyvtári amerikanizációs program azonban felhívta a nyilvános könyvtárak figyelmét a hatóságukban működő etnikus egyesületek és közösségek könyvtári gondozására és a velük való kapcsolatteremtésre.¹⁰⁴ Ezzel magyarázható a St. Paul-i nyilvános könyvtár magyar bizottságáról és a nyilvános könyvtárban

101. Uo. [1916–1930] (313. havi gyűlés, 1920. febr. 1.) 97. p.

102. Uo. [1916–1930] (349-ik jegyzékönyv, 1923. márc. 5.) 147. p.

103. City of St. Paul Public Library Reports. No. 36 (1918) 14, 16. p.

104. Wheaton, H. H.: *An Americanization program for libraries* = *ALA Bulletin* 10 (Conference Proceedings 1916) 265–269. p. Daniels, John: *Americanization by indirection* = *Library Journal* 45 (November 1 1920) 871–876. p.

megrendezett magyar népgyűlésről készült beszámoló a St. Paul-i Baross Gábor Egylet jegyzőkönyvében. A beszámoló szerint a Public Library igazgatója, dr. Johnston kezdeményezésére egy 6 tagú magyar bizottságot hozott létre

„amely bizottság hivatva volna a St. Paul-i népkönyvtárban a magyar irodalom, zene és művészet termékeinek gyarapítását előmozdítani”.

Az amerikai közművelődési szervek közeledésének jele volt az az összejevetel is, amelyet a St. Paul-i Public Library-ban szerveztek a St. Paul-ban élő magyarok számára.

A meghívást a magyar bizottság megbízásából Rückert Ernő főtisztelendő hozta el az egyesületnek. Az eseményről a jegyzőkönyv a következő sorokban számol be:

„... dr. Johnston ezen bizottság tagjai előtt oda nyilatkozott, hogy örömmel látna, ha Szt. Paul magyarságot egy alkalommal összegyűlve a népkönyvtárban üdvözölhetné. A bizottság a magyarságra nézve ezen megtisztelő meghívást elfogadta, és a szóló [a] czélból jelent meg a mai gyűlésen, hogy a Baross Gábor Egyletet, mint a Szt. Pauli magyarság egyik legnagyobb képviselőtestületét értesítse arról, hogy a fentemlített bizottság május 19-ét tűzte ki ezen összejevetel napjául és kéri a gyűlést és annak minden egyes tagját, hogy ezen gyűlésen mindnyájan okvetlen megjelenjenek. Ezután az elnök testvér, majd Kmetty testvér szintén röviden vázolták ezen összejevetelnek a magyarokra nézve való fontos jelentőségét és köszönetüket fejezték ki Rückert főtisztelendő úrnak az ügyben való szíves megjelenéséért.”¹⁰⁵

Az egylet jegyzőkönyve szerint ez a gyűlés igen szépen sikerült:

„Bruckner titkár testvér megemlékezett még a St. Pauli Népkönyvtárban lefolyt magyar népgyűlésről, amely igazán mondható, hogy a magyarságnak becsületére vált. S tovább jelenti, hogy a St. Pauli Közművelődési Egyesület viselte az összes kiadásokat a népgyűlést illetőleg.”¹⁰⁶

A gyűlést követő napon 1918. május 20-án a helyi amerikai sajtó a *The St. Paul Pioneer Press* is reagál az eseményre. A közlemény világosan bizonyítja, hogy a bevándorlók kulturális gondozásának kérdése mennyire összefonódott Amerika bel- és külpolitikai érdekeinek érvényesítésével. A cikk maga is megállapítja, hogy az összejevetel az elmúlt hónapokban zajló amerikanizációs gyűlések egyike volt. A beszámolóból kitűnik, hogy a könyvtár propagálása mellett a találkozó fő célja az volt, hogy a háborúba szállt Amerika programjának megnyerje az idegeneket. Így a St. Paul-i nyilvános könyvtár az amerikanizáció programjának közvetítőjévé és kerekévé vált a St. Paul-i magyarság körében. Így vall erről az egykorú beszámoló:

105. Uo. [1916—1930] (292-ik havi gyűlés, 1918. máj. 5.) 41. p.

106. Uo. [1916—1930] (293-ik havi gyűlés, 1918. jún. 2.) 43. p.

.... Loyal support to the Red Cross campaign and all other means by which the nation expects to win the war was pledged by 200 Hungarian-Americans at a meeting last night in the exposition room of the Public Library.

The meeting of Magyar-Americans is one of a series of Americanization meetings which have been held in the city during the past few months for persons of foreign birth or origin who have become citizens of the United States.

.... Rev. Ernest Rickert, pastor of St. Agnes church, was chairman. He declared that the Hungarians of St. Paul are 100 per cent loyal to the United States, that not one among them failed to invest in Liberty bonds of the recent issue, and the heartiest support is to be given the Red Cross campaign.

Introducing Mrs. C. A. Severance, he likened her war work in St. Paul to that of a saint and declared she is following in the footsteps of the Hungarian patron, Saint Elisabeth. Mrs. Severance was presented with a handsome bouquet of flowers.

She said this is distinctly a woman's war, and more than at any other period of the world's history women are being required to do big things.

.... The war has already accomplished much good, she said, by removing artificial barriers and imaginary caste in this country and the suppression of petty jealousies among women working for a common cause.

Dr. Dawson Johnston urged the free use of the Library by the Hungarian people of the city and told of the many advantages that can be derived from Library collections. Herman Barna spoke on American and Hungarian history. A male chorus sang Magyar folk songs and John Wanschura, violinist, and Prof. Henry Nordlin, pianist, gave several numbers.¹⁰⁷

A közeledés nemcsak egyik oldalról indult el, hanem rendkívül lassan ugyan, de a magyar egyesület is apránként reagált — még a könyvtár szintjén is — a környező társadalom jelzéseire. Bár az egyleti könyvtár funkciójának rendkívül szerény módosulását jelzi a beilleszkedés irányába az a hír, amely szerint a „Public Information Magyar osztálya” megküldte az egyletnek Wilson elnöknek a 4. hadikölcsön alkalmával kiadott beszéde magyar fordítását és ezt a kiadványt a gyűlés a könyvtárban helyezte el,¹⁰⁸ mégis ez a jelentéktelennek látszó kis adat első jele egy olyan tendenciának, amely a továbbélő gyűjtemények állományának és funkciójának alakulásában később felerősödött. A kezdetben hazai közeghez ragaszkodó közösség nemzeti identitás-tudatát szolgáló könyvtárak, később a választott társadalomba beilleszkedő, etnikus közösségek etnikus identitás-tudatának táplálójává váltak.

ÖSSZEGEZÉS

Az amerikai magyar egyesületi könyvtárak múltjának hatalmas tablóján a St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyező Egylet könyvtárára vonatkozó feltárt adatok csupán töredék anyagot képviselnek, de az első lépést jelentik a kutatásban. E kicsiny könyvtár története jelzi ugyanis a tendenciák egy részét: az anyanyelvi kultúra iránti igényt a kivándorlók részéről,

107. Magyar—Americans pledge aid to US = *The St. Paul Pioneer Press* (May 20 1918) 5. p. — Köszönet John Fierst-nek (St. Paul, J. J. Hill Library) az adat felkutatásáért.

108. Uo. [1916—1930] (301-ik havi gyűlés, 1919. febr. 2.) 60. p.

a könyvtár funkcióját és lehetőségeit egy amerikai magyar etnikus közösségben, a magyar kormányzat törekvését a kivándorlottak megtartására, és az amerikai magyarok asszimilálódásának első jeleit a környező új társadalomhoz.

*

E kis tanulmány híven illusztrálja a terület kutatásának módszertani nehézségeit is. Ahhoz, hogy a feldolgozott témáról hiteles képet alkothassunk, a kutatásnak három forrásból kell dolgoznia. Mindenekelőtt az etnikus közösség, vagyis az amerikai magyarság saját dokumentumaiból, majd a feldolgozás során feltárt adatokat az egykorú amerikai és hazai kulturális, politikai és társadalmi élet tényeit szolgáltató levéltári forrásokkal, sajtó közleményekkel, statisztikai és tudományos feldolgozásokkal kell egybevetnie. Ez az egyeztetés a távolságok miatt, nem egyszer, szinte leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik, s nyitott kérdéseket hagy.

THE HISTORY OF THE BAROSS GÁBOR BENEFIT AND AID SOCIETY LIBRARY (St. Paul, Minn.)

I. KOVÁCS

The Hungarians who emigrated to the US at the turn of the century belonged to the poorest stock of Hungarian society. Most of them became industrial workers there. Not having a social security system to protect themselves they established their own benefit and aid societies. These served as bases for their cultural and social activity as well. One of these associations was the Baross Gábor Benefit and Aid Society in St. Paul, Minn. It was established in 1892 and counted some 100 members through the following decades until 1936. The *Minutes* of the society which have survived give detailed information on all kinds of their activities. These *Minutes* can be found in the archives of the Immigration History Research Center (St. Paul, Minn. 826 Berry Street). On the basis of the *Minutes* and other documents which have been preserved, the role which the society played in ethnic identity and assimilation to the American society can be reconstructed.

The society owned a library containing 200–300 Hungarian books. The collection of the library was developed partly at the expense of the association. The money to cover these expenses was partly accumulated from the so-called loan fee that was 5 c per each book borrowed. Further funds were donated by the members of the association. In 1906 as part of the Hungarian National Programme to support Hungarian-Americans a gift library arrived from Hungary to St. Paul. This National Programme was intended to protect Hungarians against assimilation.

The correspondence concerning the library support to the Baross Gábor Benefit and Aid Society in St. Paul which was going on between the Hungarian Prime Minister, the representatives of the contemporary Hungarian cultural institutions, and the Ministry of Foreign Affairs also has been mentioned in this study. The original documents have been preserved in the Hungarian National Archives in Budapest and are available on microfilm in the IHRC in St. Paul.

The remains of the original library consists of 43 books published in Budapest at the turn of the century. They were selected on the basis of the book lists edited for the Hungarian folk library movement by the Hungarian library association of that period. The books are available in the IHRC.

This library was a very small one and it served a tiny Hungarian community. Its history, however, is important as an example of the Hungarian ethnic libraries in

the period of mass immigration from Hungary to the US. In addition it provides an opportunity on the one hand to get acquainted with the policy toward Hungarian-Americans of the Hungarian government of that period and to get acquainted with how the Hungarian folk library programme was extended beyond the Hungarian border to carry out the plans of the Hungarian Government to rescue the immigrants for the home country in the case they wanted to remigrate; on the other hand this library also provides with the opportunity to learn about the attitude of American public libraries toward foreigners. Debates on the role of American public libraries in Americanization were widespread at the time. The Americanization programme involved reaching ethnic communities and their libraries. In the Minutes of the Baross Gábor Benefit and Aid Society details are given on how as part of this programme, the St. Paul Public Library organized a meeting for Hungarians in the Public Library.

The history of this little library provides an opportunity to witness how the two great trends of identity maintenance and assimilation in ethnic communities met through libraries.